

■ Yaşar Qasimbəyli,

filologiya elmləri doktoru, professor AMEA
Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat institutunun
baş elmi işçisi yashargasimov@mail.ru

Bəxtiyar Vahabzadə 60-cı illərin poetik prosesində fəal iştirak edən və ustad Rəsul Rzanın ən çox güvəndiyi sənətkarlardan biri idi. İlk şeirlərini 40-cı illərin ortalarından çap etdirməyə başlayan gənc şairin onlarla əsərləri və kitabları 50-ci illərdə işıq üzü görse də, biz bildiyimiz və sevdığımız Bəxtiyar Vahabzadə 60-cı illərdən etibarən boy göstərməyə başlayıb. Bir sıra ədəbi zaman daşları və yaşıdları kimi Bəxtiyar Vahabzadə də özünü məhz həmin dövrdən etibarən yenidən qurur və tamamilə yeni estetik dünyagörüşünün nümayəndəsi kimi meydana çıxır. Özünü ömrü boyu Səməd Vurğunun şagirdi sayan Bəxtiyar Vahabzadə həm də Rəsul Rza məktəbinin istedadlı davamçısı idi. Xüsusi vurğulamaq yerinə düşər ki, milli poeziyamızda fəlsəfi şeir təma-yülünün Səməd Vurğundan və Rəsul Rzadan başlanan inkişaf istiqamətlərini birləş-

yaradıcılığında müşahidə etdiyinə görə cavan və mübariz həmkarının ədəbi axtarışlarını qiymətləndirməyi sanki özünə borc bilirdi. R.Rza məhz buna görə də sabiq ümumittifaq mətbuatında və milli nəşrlərdə çap etdirdiyi məqalələrində 60-cı illərin ən canlı və döyüşkən şairlərindən biri kimi yeri gəldikcə B.Vahabzadəyə müraciət edir, onun poetik uğurlarını və cəsarətli bədii yeniliklərini müdafiə edirdi.

B.Vahabzadənin R.Rza yaradıcılığına və onun ədəbi şəxsiyyətinə münasibəti də diqqətəlayiqdir. Öz ustadının mürekkəb mübarizələrdə və gərgin sənət döyüşlərində cıllanmış, bərkimiş və milli həqiqətlərə sadiq poeziyasını B.Vahabzadə yüksək qiymətləndirir, özünün və yaşıdlarının, hətta daha sonra ədəbiyyata gələnlərin uğurla irəliləməsində R.Rza zəhmətinin və iztirablarının misilsiz xidməti olduğunu dərinlən anlayırdı. Məhz buna görə də altmışıncıların mənəvi qardaşı və yoldaşı Bəxtiyar Vahabzadənin "Ey şair, sən haqlısan" (1960) şeirində R.Rza sənətinin mahiyyəti və taleyi ilə bağlı səslənən əhəmiyyətli fikirlər ümummilli dəyərə malikdir.

lar qoyulur, onlara israrla cavab axtarıldı. Şeirən əvvəlində ənənəvi və köhnə şeir modelini şərti şəkildə misal götürərək müəllif aşağıdakıları söyləyirdi:

*Bu sözlərin nə canı,
Nə isti nəfəsi var.
Ancaq bir parıltısı,
Bir də küylü səsi var.
Fişəng kimi gurlayır,
Aləmə düşür səsi,
Ancaq bir sərcəni də
Öldürə bilməz onun
Bər-bəzəkli gülləsi.*

Müəllif bu poetik düşüncələr və paralellər fonunda yeni şeirin zəruriliyi barəsində dərin fikirlərə dalır. Cansız və soyuq misraların hökmranlığı mühitində, səsküylü və parıltılı şeirlərin düşüncə və təsəvvürləri mühasirəyə aldığı zamanın yeni şeirə olan qarşısızalmaz ehtiyacını vurğulayır. Belə şeirlərlə oxucuları aldatmaq, sürtülmüş və dəbdən düşmüş qafiyələrlə könlülərə hakim olmaq mümkün deyil:

*Vəzni sözlə doldurub
Qafiye ilə oynamaq,
Dəz başa nəhaq yerə,
Daraq çəkməkdir ancaq!*

lər. "Şair, sən haqlısan" şeirinin son misraları, həqiqətən, yeni poetik epoxanın istək və arzularını aydın şəkildə və sərrast ifadə edirdi:

*Ey Rəsul, sən haqlısan,
Çünki sən öz əsrinə
Daha artıq bağlısan.
Sənət gülüstanına
Qədəm basandan bəri
O köhnə ölçüləri
Cəsarətlə sən atdın.
"Məna", "məna"-demədin,
Sən mənalar yaratdın.*

XX yüzilin bədii yeniliklərinin, xüsusən, bədii inikas şəkillərinin zənginləşməsində R.Rzanın zəhmətləri əvəzsizdir. Ədəbiyyata təzə gələnlər, təbii olaraq, yaradıcılıqda novatorluq nümayiş etdirənlərə daha çox müraciət edirlər. Gəncliyin yeni görünmək həvəsi onları orijinal ədəbi ünvanlara yönəldir və meyillənir. Ə.Kərimin R.Rza haqqındakı məşhur şeirində ustad sənətkarı "Əsrin ahəngi, vəzni" deyərək səciyyələndirməsi, B.Vahabzadənin "O köhnə ölçüləri Cəsarətlə sən atdın" deməsi ustad R.Rzanın islahatçı sənətkar olmasına işarədir. Elə bu səbəbdən də altmışıncılar R.Rzanı sevir, onu özlərinin ədəbi kumiri sayırdılar.

Böyük şairin milli ədəbi mühitimizdəki hər bir yeniliyə həssas münasibəti ədəbiyyat aləmində kifayət qədər məlumdur. Bu səbəbdən R.Rzanın B.Vahabzadəyə münasibəti də istisna deyil. Özünün bütün cavan qələm dostlarına dayaq olduğu kimi, R.Rza 50-ci illərin ikinci yarısında kəskin ədəbi və siyasi hücumlara məruz qalan gənc B.Vahabzadədən də köməyini və qayğısını əsirgəməyib. Məhz həmin illərdə qələmə aldığı və gənc şairin Moskvada nəşr olunan kitabında çap etdirdiyi "Bəxtiyar Vahabzadə" məqaləsində ustad şair yazırdı: "Bəxtiyar Vahabzadə sözün əsl mənasında şairdir. Onun poetik fırçasının çəkdiyi lövhələr rəngarəng və maraqlıdır. Dili şirəli və koloritlidir. B.Vahabzadənin poeziyası - düşüncələr poeziyasıdır. Bu düşüncələr bəzən həyatın üst qatlarına toxunsa da, şeirlərinin bir qisminə ayrı-ayrı motivlər təkrar olunsada, ümumiyyətlə, B.Vahabzadənin poeziyası müasir Azərbaycan ədəbiyyatının maraqlı hadisələrindəndir. Şair ən yaxşı şeir oxucuları ilə məhrəmanə söhbət edir. Adama elə gəlir ki, o daha bir şeir yazmaq istəməmiş, öz dəruni fikirlərini ən yaxın dostları - oxucuları ilə bölüşməyi arzulamışdır. Şairin ovqatı qeyri-ixtiyari olaraq sizə sirayət edir, sizi sevinc, kədər bürüyür. Siz əvvəllər, bəlkə də qəlbinizdə bu cür emosiyalar doğurmayan şeylərin, hadisələrin mənası haqqında düşünməyə başlayırsınız. İndi isə həmin şeylər, hadisələr dəqiq tapılmış şairanə sözlərin gücü ilə qat-qat mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Onlar sizi fəaliyyətə, məhəbbətə, nifrətə çağırır..."

"Bəxtiyarlıq" adlanan və 70-ci illərdə yazılmış başqa bir məqaləsində isə R.Rza özünün ən istedadlı davamçılardan biri olan B.Vahabzadə poeziyasına yenidən müraciət edir. Çağdaş şeirimizin görkəmli nümayəndələrindən biri kimi yüksəlmiş cavan qələm dostunun poetik uğurlarına ürkədən sevindiyini bildirir. B.Vahabzadə şeiriyyətinin ən ümdə estetik keyfiyyətləri və xüsusiyyətləri barəsində sevimli oxucularla fikirlərini bölüşür: "...Şair Bəxtiyarın Bəxtiyarlığı onun qiblə ediləcək dərəcədə böyük olan istedadıdır. Bu yaradıcılıq istedadı ona dərin xalq məhəbbətini qazandırmışdır. Onu Vətənin sevimli şairi etmişdir. Belə bir tale səadətdir. Belə bir insan, həqiqətən, bəxtiyardır. Onun ilhamlı ürkə döyüntüsü ilə keçən yuxusuz gecələri onun xalqını, Vətənin əsrin çətin yüksəliş yollarında, yürüşdə ilk sıralarda görmək arzusu ilə keçirdiyi nigəranlıq, duyduğu sevinc, keçirdiyi incikli günlər hər kəsə nəsib olmayan bəxtiyarlıqdır. Qəlbindən qoparılan duyumlarda, incə deyimlərdə canlanan həqiqi poetik fikirlər minlərlə insanın, müasirlərinin mənəvi aləminə zənginləşdirir - bu həqiqi bəxtiyarlıq deyilmi? Bu bəxtiyarlıq bir insan, bir vətəndaş, bir nəğməkarın bəxtiyarlığıdır. Mən Bəxtiyarı belə tanıyıram, belə duymuşam, belə sevmişəm". Yaxın keçmişimizin iki qüdrətli sənətkarının ustad-şagird münasibəti və bir-birlərinə qarşılıqlı sevgisi bugünkü və gələcək nəsillər üçün də son dərəcə ibrətamiz, qiymətli bir nümunədir.

dirməklə milli poetik təfəkkürümüzü zənginləşdirənlərdən biri məhz Bəxtiyar Vahabzadə idi.

50-ci illərin ikinci yarısından və 60-cı illərdən etibarən gənc istedadların, ədəbiyyata özündən sonra gələnlərin qayğısına qalan Rəsul Rza onlarla qələm sahibləri, o cümlədən, Bəxtiyar Vahabzadə haqqında da ürək sözlərini yazıb gələcək nəsillərə yadigar qoyub getmişdir. Ustad sənətkarın Bəxtiyar Vahabzadəyə həsr olunmuş ədəbi düşüncələri, məqalə və ədəbi-tənqidi çıxışları Bəxtiyar Vahabzadəşünaslığın ilk və sarsılmaz təməl daşları kimi bugün də mühüm əhəmiyyət kəsb etməkdədir.

Bəxtiyar Vahabzadəyə münasibəti Rəsul Rzanın XX yüzil Azərbaycan ədəbiyyatı haqqındakı fikir və düşüncələrini öyrənmək baxımından mühüm əhəmiyyətə malikdir. Xüsusi qeyd etməyə dəyər ki, R.Rzanın öz ədəbi yaşıdları və ən yaxın müasirləri arasında yüksək qiymətləndirdiyi şairlərdən biri S.Vurğun, M.Müsfiq və B.Vahabzadə idi. Ədəbi prosese və ümumən, ədəbiyyat tariximizə yüksək meyarlar və tələbkərliliklə yanaşan R.Rzanın B.Vahabzadə yaradıcılığına bu cür münasibəti təsadüfi deyildi. Söz sənətinin əsl bədii dəyərlərə və şərt, amansız ictimai həqiqətlərə sədəqətini hər şeydən yüksək tutan R.Rza bunların estetik inikasını B.Vahabzadə

Müəllifin düşüncələri, xüsusən, o illər üçün, təzəcə başlanmaqda olan poetik epoxanın estetik maraqları nöqtəy-nəzərindən çox qiymətli. Şeirən yazıldığı tarix çox önəmlidir. Azərbaycan ədəbiyyatı, ümumən, o dövrdəki çoxmillətli sovet ədəbiyyatı tarixində 50-ci illərin sonu və altmışıncıların əvvəlləri köhnə ədəbi epoxanın başa çatması və yeni poetik eranın başlanması dövrü kimi səciyyələnir. Gənc Bəxtiyar Vahabzadənin ustad Rəsul Rzaya həsr etdiyi şeirində məhz zamanın həmin keyfiyyəti və ab-havası diqqət mərkəzinə çıxarılıb. Şeirən R.Rzaya xitabən yazılması da təsadüfi deyil. Müəllif sevdidiyi və pərəstiş etdiyi poeziya ustadlarından məhz R.Rzanı seçib, ona müraciət edirdi. Bunun səbəbi isə ondan ibarət idi ki, dəyişməkdə və yenilənməkdə olan milli poeziyanın əsaslanı biləcəyi, söykənə biləcəyi əsas ədəbi zirvələrdən biri məhz R.Rza idi. Zamanın günbəgün yeniləşən ideya-estetik ehtiyaclarına R.Rza şeirinə güvənmədən cavab vermək çox çətin idi. O dövrün ədəbi gəncliyi və bədii yaradıcılığında yeni bir mərhələnin başlanğıcına qədəm qoymuş, atəşin istedad sahibi B.Vahabzadə öz mənəvi-estetik məqsədlərinə və hədəflərinə çatmaq üçün necə şeir yaratmağı arzulayırdı? R.Rzaya həsr olunmuş şeirdə məhz bu cür konkret və kəskin sual-

Gənc Bəxtiyar Vahabzadə yeni şeir gülüstanında gözəl və ətirli güllər əkilməsin arzulayır. Bu ədəbi arzuların həyata keçməsi uğrunda mübarizədə isə o, daha çox öz yaşıdlarına və ustad Rəsul Rzaya güvənirdi.

*Sənət gülüstanına
Elə sözlər əkək ki,
Orda əlaq olmasın.
Qafiyən çolaq olsa,
Zərəri yoxdur, tək
Fikrin çolaq olmasın.*

Şeirdə təkcə bədii məzmunun yeni və həyati olması şərti irəli sürülməyib. Yeni ədəbi nəslin yeni bədii yollardan getmək arzusunu da müəllif irəli sürür. Yeni köhnə bədii vasitələrlə yeni ədəbiyyat yaratmaq mümkün deyil. Zamanın ritminə, sürətinə uyğun yeni estetik ölçülər və biçimlər də zəruridir. Bu keyfiyyətləri də yetişməkdə olan ədəbi nəsil məhz R.Rza irsində tapır, onun yaradıcılığında yeni bədii forma və üsulların mövcud olduğuna səmim-qəlbədən inanırdılar. Yeni lirik "mən" məhz bu ovqatla ustad sənətkara müraciət edir:

*Min illik şeirimizdə təzə çiğrılar açan
Mənim məslək yoldaşım,
Axdığı təzə yolda hələlik tək yoldaşım!
Deyirlər: - Vəznin sənin tez-tez dəyişkən olur.
Deyirlər: - bu vəznə fikrin yolu gən olur.
Vəzn gərilməlidir dövrün əsəbi kimi.*

*Qoy o tez-tez dəyişsin əsrin tələbi kimi...
Deyirsən: - zaman ötür, bir yerdə saymaq olmaz.
Deyirlər: - Nizamiyə, Füzuliyə bax, bari.
Deyirsən: - Sizdən artıq mən sevirəm onları.
İstəyirəm əsrimi, zamanəmi mən duymam:
Mən də onlar tək axı öz əsrimin oğluyam.
Deyirlər: - misraları bölmə belə tən yan,
Axı onda çox olur sətrin dolanbacları.
Deyirsən: - Şeirəm mənim öz əsrime baş əyir,
Vəznim də öz əsrimin yollarına benzəyir.*

Göründüyü kimi, şeirdə R.Rzanın poeziyamız tarixində bir islahatçı kimi fəaliyyəti və xidmətləri vurğulanır. Zamanın yeni bədii ifadə vasitələrində inikas R.Rza şeirinin əsas nailiyyətlərindən biri kimi təqdim olunur. Həmişə yeni olmağa can atan və öz mahiyyətini, varlığını təzə, orijinal ifadə yolları ilə əks etdirməkdə maraqlı olan gənclik üçün R.Rza poeziyası bu mənada hava və su kimi zəruri idi. "Şair, sən haqlısan" şeirindəki bu mühüm qayə, qeyd etməliyə ki, R.Rzaya həsr olunmuş başqa şeirlərdə də qabarıq surətdə nəzərə çarpır. Ustad poeziyasına yenilikçi və yeni dövrün poetik bələdçisi statusundakı yanaşması ilə B.Vahabzadə R.Rzaya həsr olunmuş başqa şeirlərin də ideya-estetik istiqamətinə və pafosuna müəyyən dərəcədə təsir göstərmişdi. Bir çox başqa altmışıncılar da R.Rzaya həsr etdikləri şeirlərdə B.Vahabzadə mövqeyini və münasibətini uğurla davam etdirdi-